

Akkervogels aan zet

voor een oogst
met meerwaarde

Vogelbescherming
NEDERLAND

Inhoud

Voorwoord	3	7 Een veilige plek om te wonen	19
1 De oude schoolplaat	6	8 Nestbescherming	21
2 Akkervogels in last	8	9 Picknicken op de akker	22
3 Nieuw landschap	11	10 Stevige winterkost	26
4 Bestrijden en bemesten	12	Portrettengalerij	28
5 Het haalbare akkervogelideaal	15	Adressen & Colofon	31
6 Op het akkerrandje	16		

Voorwoord

Handen ineen

Vanuit het hoge hemelblauw klinkt een opgewekt liedje. Een veldleeuwerik! Heldere frisse klanken; mijn dag kan niet meer stuk. Vanaf grote hoogte strooit de vogel kwistig zijn tonen uit over het weidse akkerland. Veldleeuweriken hebben de bijzondere gave om het landschap omhoog te tillen en de lucht naar beneden te halen. Een

verbindende factor. Met samengeknepen ogen tuur ik naar boven. Na enig speurwerk ontdek ik hoog, heel hoog een zwart stipje. Als een vlieger in de verte, aan een dun draadje.

Onwillekeurig denk ik terug aan mijn jeugd. Aan de zomervakanties op het Zuid-Hollandse platteland. Waar ik met vriendjes erop uittrok, onschuldig kattenkwaad uithaalde en de natuur ontdekte. Zingende veldleeuweriken waren toen heel gewoon en hoorden bij het landschap als nu de file bij een snelweg.

De afgelopen halve eeuw kreeg het boerenbedrijf een totaal ander aanzien. Het landschap veranderde mee. De steeds intensievere landbouw had ingrijpende gevolgen voor de weidevogels. Dat was al snel duidelijk. Noodklokken luidden en er kwamen beschermingsprojecten van de grond. Maar dat er ook zware klappen vielen bij de akkervogels, hadden we in het begin niet zo

in de gaten. Later maakten tellingen dat schrijnend duidelijk. Het huidige boerenland heeft vogels als veldleeuwerik, patrijs en gele kwikstaart niet veel meer te bieden. Met veel akkervogelsoorten is het dramatisch gesteld. Wanneer heeft u voor het laatst een veldleeuwerik horen zingen?

Niemand wil een stil en kleurloos platteland zonder al die karakteristieke vogels. Maar om de akkervogels een toekomst te bieden, is het nu wél tijd voor actie. Om gezamenlijk te werken aan een platteland dat prettig leefbaar is voor mensen én vogels. Hoe? Dat leest u in deze brochure. We laten u graag zien hoe akkers en vogels van nature samengaan. U leest hoe de vogels in de knel raakten en wat de huidige problemen zijn. Maar ook wordt duidelijk hoe we de akkervogels in het huidige boerenland weer volop een plaats kunnen geven. Dat moet lukken met een beetje goede wil en soms betrekkelijk eenvoudige maatregelen. Met als opbrengst een verrijking van het platteland met de wonderlijkste kleuren en geluiden. Nu zijn de akkervogels aan zet.

Fred Wouters
directeur Vogelbescherming Nederland

1 De oude schoolplaat

Vanuit het tarwe klinken subtiele vogeltonen: *Kwik-me-dit, kwik-me-dit*. Kwartels! Hun geluid stemt gelukkig. Kwartels roepen mooie associaties op. Met rijpend koren bijvoorbeeld, zwoele zomerdagen, zachte graanjenever en geheimzinnig vogelleven. De kleine hoenders laten zich vaker horen dan zien. Ze leven teruggetrokken in dichtbegroeide graanakkers. Daar scharrelen ze rond tussen de stevige tarwestengels.

Plots wordt de bescheiden kwartelroep overstemd door een wel-luidend melodietje. Met wat fantasie herken je daarin het bekende thema uit de vijfde symfonie van Von Beethoven. De muzikale aubade komt uit een meidoornhaag langs het akkerperceel. We ontdekken daar al snel de kanariegele geelgors, die z'n liedje van de verleiding almaar herhaalt. En niet zonder succes, want

daar verschijnt het vrouwtje. Minder opvallend en meer groen gekleurd. Onze mannelijke tenor is onmiddellijk afgeleid en verdwijnt met haar in de bosjes.

De openluchtvoorstelling vanuit de akkers is nog lang niet ten einde. Heel voorzichtig begint een vogeltje een helder liedje te frazelen. Kristalzuivere klanken rijgt hij naadloos aaneen. Het is een veldleeuwerik. Deze meesterlijke zanger stijgt op uit het korenveld en klimt met fladderende vleugels hoger en hoger. Totdat hij nog slechts een stipje is in het hemelsblauw. Nauwelijks te zien, maar nog steeds goed te horen. De muzieknoten dwarrelen naar beneden en klinken als een speeldoos, die in versneld tempo wordt afgedraaid. Wie denkt bij het horen van een veldleeuwerik niet met heimwee terug aan zijn of haar jeugd?

1 scholekster 2 grauwe gors 3 paapje 4 veldleeuwerik 5 gele kwikstaart 6 kwartel 7 geelgors 8 kwartelkoning 9 kneu 10 patrijs 11 grauwe kiekendief 12 Kievit 13 graspieper

Bloemrijk decor

Zo'n veertig jaar terug waren veldleeuweriken nog talrijk in het Nederlandse akkerland. Net als patrijzen, gele kwikstaarten, grauwe gorzen, geelgorzen, kneuen en paapjes. De typische akkervogels met hun kleuren en geluiden brachten het akkerland volop tot leven. Het boerenland stond toen nog volop 'in bloei'. Zomerse akkers waren omzoomd met bloeiende klapperen, korenbloemen en kamille. Hagen of houtwallen scheidden de percelen. En smalle zandpaden doorsneden de velden. Het zoemde en krioelde er van de talloze insecten. Kleurrijke vlinders dansten van bloem naar bloem en sprinkhanen hopten oegenschijnlijk doelloos heen en weer. Na de oogst stonden de korenschoven nog een poosje op het land te drogen. Als die net voor de zomerse onweersbuien werden binnengehaald, bleven er ruimschoots graankorrels achter. Voldoende om, in combinatie met voedselrijke stoppelvelden, heel veel vogels de winter door te helpen.

Nieuw platteland, nieuwe kansen

We weten allemaal hoe het ons platteland verging. Met een sterk accent op efficiëntere productie veranderde het landschap. Daarmee ging ook een natuurlijke rijkdom verloren die het vroegere boerenland als vanzelf had. De meeste akkervogels verdwenen. Aanvankelijk ongemerkt, maar nu vinden we ze prominent terug op de Rode Lijst van bedreigde vogels. En dat is beslist niet nodig. Want ook het moderne boerenland biedt volop mogelijkheden voor een gevarieerde akkernatuur. Dat laten tal van initiatieven zien van akkerbouwers, agrarische natuurverenigingen en terreinbeheerders. Vogelbescherming Nederland roept u graag op daaraan mee te werken. Daarvoor hoeven we beslist niet terug naar de productiemethoden van weleer. Ook in het huidige platteland is met een beetje goede wil veel voor vogels te doen. Met soms hele simpele maatregelen. En als beloning een bonte verzameling vogels die het akkerlandschap beslist meer kleur geven. Helpt u mee!

Kneu

(*Carduelis cannabina*)

Behoort tot de familie van de vinken, kleiner dan gewone vink. Wordt door zijn opvallende grijsbruine verschijning vaak over het hoofd gezien. In broedkleed heeft mannetje rode kruin en borst.

Streeknamen Heikneuter, tukker, robijntje, hennep- en vlasvink.

Voorkomen 40.000 – 50.000 broedpaar, afname 50 – 75% sinds 1960; op Rode Lijst als gevoelig.

Broedvogel. Deel trekt in herfst naar Zuidwest-Europa. Wintergasten uit Noord- en Oost-Europa. 's Winters in grote groepen op stoppelvelden.

Leefwijze Bouwt nest in lage struiken en struwelen nabij kruidenrijke vegetaties, in allerlei tamelijk open landschappen. Vaker dan andere soorten in jonge aanplant. Dikwijls in groepsverband.

Broedt van eind april tot in augustus. Twee broedsels per jaar.

Aantal eieren: 4 – 6.

Broedduur: 12 – 14 dagen.

Jongen vliegen na 12 – 14 dagen uit.

Voedsel: zaden van koolzaad, lijnzaad, bladrammenas, brandnetel- en distelzaden en paardebloem. Zelden insecten en larven.

Maatregelen Broedseizoen: kruidenrijke bermen met dichte hagen van meidoorn, sleedoorn etc.

Winter: stoppelvelden, overhoekjes, kruidenrijke bermen, overblijvende gewassen en akkerranden.

2 Akkervogels in last

Typische akkervogels

Vogelsoorten die zijn aangewezen op het akkerland als belangrijk broed- en/of foeragegebied.

Broedvogels*		Doortrekkers en overwinteraars
Bontbekplevier (RL)	-30%	Fazant
Engelse kwikstaart (RL)	-50/75%	Geelgors
Geelgors	+84%	Goudplevier
Gele kwikstaart (RL)	-50/75%	Graspieper
Graspieper (RL)	-50%	Grauwe gors
Grauwe gors (RL)	-97%	Groenling
Grauwe kiekendief (RL)	-80%	Houtduif
Kievit	-22%	Huismus
Kneu (RL)	-50/75%	Keep
Kwartel	+300%	Kievit
Kwartelkoning (RL)	-50%	Kneu
Ortolaan (RL)	-99%	Paapje
Patrijs (RL)	-95%	Patrijs
Scholekster	-19%	Rietgors
Veldleeuwerik (RL)	-90%	Ringmus
		Roek
		Torenvalk
		Veldleeuwerik
		Velduil
		Vink

RL = Rode Lijst

*De tabel toont de neerwaartse spiraal waarin een veront-rustend aantal akkervogels de afgelopen 50 jaar is terecht-gekomen. Sommige soorten, zoals grauwe gors (-97%) en ortolaan (-99%), zijn zelfs al uitgestorven in Nederland of staan op de rand van verdwijnen.

Maar liefst 70% van ons landoppervlak heeft een agrarische bestemming. Landbouwers zijn dus de belangrijkste vormgevers en beheerders van het Nederlandse landschap. Zij bepalen zo mede het lot van de vogelsoorten die daar van nature leven. En dat zijn er heel wat, want veel soorten vogels zijn afhankelijk van het agrarische gebied. De meeste soorten zijn door de grote veranderingen in het boerenland behoorlijk in de knel geraakt. Niet minder dan 47 van de in totaal 78 bedreigde soorten van de Rode Lijst zijn afhankelijk van onze weiden en akkers. Dat er rake klappen zijn gevallen onder de weidevogels, zoals grutto en kempfaan, is algemeen bekend. Maar ook de vogels van het akkerland hebben behoorlijke veren moeten laten en zijn in aantal snel achteruit gegaan.

Ortolaan verliest zijn landschap

In de eerste helft van de 20e eeuw broedden nog minimaal 1.200-1.700 paar ortolanen in de grensstreek met Duitsland en België. De ortolaan is een warmteminnende zomervogel die in Nederland aan de noordwestrand van zijn verspreidingsgebied leeft. Ortolanen waren nooit wijd verspreid over ons land. Hij kwam er voor in structuurrijke, droge landbouwgebieden met bij voorkeur roggeakkers. In de buurt voorkomende houtwallen, bomenrijen of kleine bosjes waren essentieel. Daarnaast waren er kruidenrijke bermen, greppels en zandwegen in het territorium aanwezig. Met het verdwijnen van dit type landschap hield ook de ortolaan het voor gezien.

Van alleedaags naar zeldzaam

Niet alleen de 'exclusieve' vogelsoorten verdwijnen. Ook een aantal soorten dat tot voor kort als 'alleedaags' werd beschouwd heeft het steeds moeilijker. Wie had ooit kunnen denken dat soorten als patrijs (-95%), veldleeuwerik (-90%) en graspieper (-50%) in de gevarenzone zouden belanden? Niet minder dan een halve eeuw geleden waren deze soorten nog zeer algemeen. Nog maar niet te spreken over de kneu (-50 tot -75%), die zo gewoon en talrijk was dat niemand er eigenlijk op lette. Nu 'schitteren' veel van deze vogels door afwezigheid.

Nieuwkomers

Kievit (boven) en scholekster kennen we in ons land vooral als weidevogels. Het is bekend dat het met de Nederlandse weidevogelgebieden slecht gesteld is en veel weidevogels hebben het zwaar te verduren. Kievit en scholekster weten het hoofd nog aardig boven water te houden. Misschien wel omdat zij steeds vaker nestelen op onze akkers. Twee nieuwkomers in het akkerleefgebied.

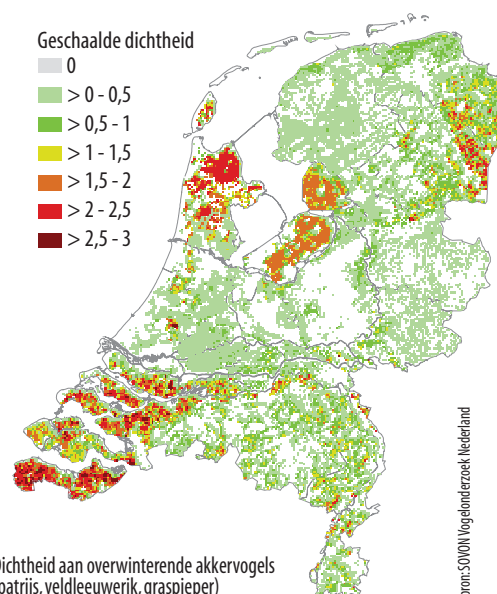
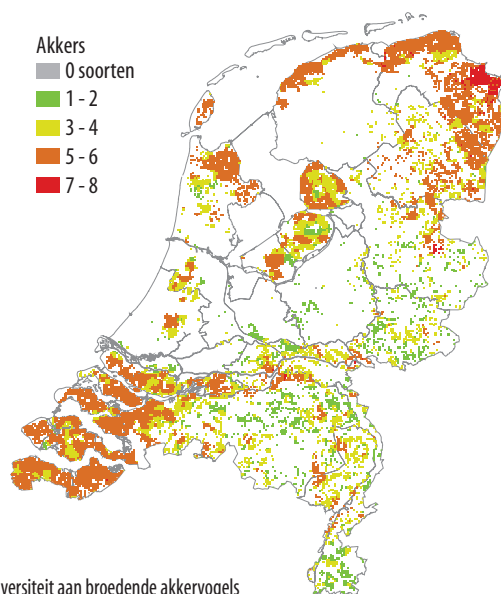
3 Nieuw landschap

Na de Tweede Wereldoorlog voltrok zich in ons land een ware revolutie op het platteland. Ontwatering, ruilverkaveling, schaalvergroting en mechanisatie waren de sleutelwoorden op de weg naar modernisering van het boerenbedrijf. De voorloper van de EU, de EEG, stimuleerde de boeren tot een steeds efficiëntere bedrijfsvoering en productieverhoging. Wat men toen nog niet voorzag, waren de grote en soms drastische gevolgen voor landschap en natuur.

Méér productie, minder vogels

Op veel plaatsen verdwenen kleinschalige landschapselementen zoals hagen, houtwallen, boerensloten, zandpaden en kruidenrijke overhoekjes. De grotere landbouwpercelen waren voor de boeren vanzelfsprekend veel praktischer. Men schakelde massaal over op monocultuur; minder arbeidsintensief en meer rendabel. Uitgestrekte velden met snijmaïs of andere eentonige landbouw-

gewassen bepalen nu op veel plaatsen het boerenland. Waar men graan bleef telen, nam wintergraan de plaats in van zomergraan. Daarnaast ging de steeds hogere zaaidichtheid ten koste van leefruimte voor vogels. En de almaar efficiëntere oogstmethode lieten steeds minder 'gemorst' graan voor zaadetende vogels. Ook het groeiend gebruik van bestrijdingsmiddelen ging ten koste van kruiden en insecten. Zo werd het akkerlandschap voor vogels steeds minder aantrekkelijk. Niet alleen nam het voedselaanbod af (zaden en insecten). Ook beschutte, veilige broedplaatsen werden schaars. Zoals hagen en houtwallen voor geelgors en kneu of kruidenrijke akkerrandjes voor veldleeuwerik, kwartel en patrijs. De veranderingen in productie en landschap hadden daarnaast een effect op uilen en roofvogels. Door de sterke afname van muizenpopulaties verdween ook hun voedselbron. Drie van onze uilensoorten, kerkuil, steenuil en ransuil, zijn voor een belangrijk deel aangewezen op (veld)muizen.

Geelgors

(*Emberiza citrinella*)

Forse zangvogel, iets groter dan een vink, mannetje met bruine bovendelen en kanariegele kop, vrouwtje valer van kleur. Mannetjes kiezen hoge zangpost.

Streeknamen Geelgierst, gierstvink, gerstkneu, haverkneu, koreoos en schrijver (vanwege krabbeltjes en streepjes op eieren)

Voorkomen 25.000 broedpaar, toename 84%

Overwegend standvogel van platteland. Voorkeur voor hogere zandgronden in nabijheid van soortgenoten. In winterhalfjaar grote aantallen vanuit Noordoost-Europa.

Leefwijze Nest in dicht struikgewas of heg, tot 50 cm van de grond. Ook op grond in kuiltje overdekt door halmen.

Broedt van begin april tot in juli. Twee broedsels per jaar, soms een derde. Aantal eieren: 3 – 5.

Broedduur: 12 – 14 dagen.

Jongen vliegen na 12 – 14 dagen uit.

Voedsel: insecten, grotere zaden (bijv. grassen); 's winters ook zetmeelhoudende zaden op grond (granen, graszaden). In gemengde groepen op stoppelvelden en in overblijvend graan.

Maatregelen Broedseizoen: lage (1,40 m) en dikke (1,20 m) haag of houtwal met ongemaaid grasrand van minimaal 1 m breed. Graan gewenst in omgeving.

Winter: Stoppelvelden, overblijvend graan, kruidenrijke bermen en akkerranden.

4 Bestrijden en bemesten

Bestrijdingsmiddelen (pesticiden) worden op grote schaal ingezet om gewassen te telen zonder 'vervuiling' door onkruiden of plaaginsecten. Pesticiden zijn er te kust en te keur. *Insecticiden* tegen ongewervelden, *fungiciden* tegen schimmels, *rodenticiden* tegen knaagdieren, *mollusciciden* tegen slakken en *herbiciden* tegen planten.

De meeste middelen hebben een indirecte invloed op akkervogels. Herbiciden bijvoorbeeld doden akkerkruiden voordat bepaalde insecten, zoals rupsen van bladwespen, zich eraan te goed kunnen doen. De planten sterven af voordat ze zaad vormen. Daarmee kunnen ze 's winters niet als voedselbron voor vogels dienen. Op langere termijn dragen herbiciden ertoe bij dat de zaadvoorraad in de bodem uitput en akkerkruiden verdwijnen.

Niet spuiten heeft voordelen

Insecticiden doden de insecten zelf en bij weinig selectieve middelen vaak ook de natuurlijke predatoren. Lieveheersbeestjes bijvoorbeeld zijn bedreven bestrijders van luizen. Een teveel aan pesticidengebruik leidt bovendien tot een afname van onkruidzaden en insecten. Ook nu met gevolg dat er minder voedsel voor vogels is.

Onbespoten perceelranden herbergen veel predatoren van plaaginsecten zoals lieveheersbeestjes, sluipwespen, spinnen en loopkevers. Deze insecten helpen op een natuurlijke manier om plagen binnen het gewas te onderdrukken. Soms zijn bestrijdingsmiddelen zelfs helemaal overbodig. Zowel de plaaginsecten als hun predatoren trekken daarnaast ook veel insectenetende vogels aan.

De nadelen van kunstmest

Akkervogels ondervinden ook nadeel van het toenemend gebruik van kunstmest. Dierlijk mest draagt bij aan een rijk bodemleven (insecten, wormen), en gebrek aan dergelijke mest komt dus indirect de vogels niet ten goede. Bovendien wordt het land vaker en in een korter tijdsbestek bewerkt met grote en efficiënte machines. Door intensievere bemesting kan men steeds vroeger oogsten, waardoor nesten van vogels die pas later broeden (o.a. kwartelkoning, grauwe kiekendief) verloren gaan. Het zijn allemaal begrijpelijke ontwikkelingen gezien door de bril van de boer. Maar akkervogels hebben hierdoor een lager broedsucces en verdwijnen uiteindelijk.

Schrale winterkost

Een aantal van onze akkervogels trekt 's winters naar het zuiden. Maar sommige blijven en krijgen bezoek van veel akkervogels uit Noord- en Oost-Europa. Zo zwermen 's winters soms grote groepen geelgorzen, vinken, kepen en veldleeuweriken over onze velden. Op zoek naar voedsel dat er steeds minder is. Voedzame stoppelvelden zijn schaars, en waar ze al zijn is er weinig 'gemorst' graan achtergebleven. Iedere vierkante meter landbouwgrond wordt gebruikt, dus op onkruidranden of overhoekjes hoeven de vogels ook te niet rekenen. Kortom de landbouw geeft niet veel meer weg. Akkers die 'winterklaar' zijn, zien er nu uit als kale, opgeruimde vlaktes. Overwinterende akkervogels hebben daar weinig te zoeken. Voedseltekort en gebrek aan dekking zijn er de oorzaak van dat veel vogels het einde van de winter niet halen.

Aan het woord de boer

Swifterbant (gem. Dronten)

Als biologisch dynamische boer ben je tussen de monotone, uitgestrekte akkerbouwbedrijven in Flevoland een buitenbeetje. Jos Jeuken zit daar niet mee.

“In 1986 ben ik met drie collega's in de buurt omgeschakeld. Uit onvrede over de overproductie en afzetmarkt. Mijn vrouw heeft een biologisch dynamische opleiding en zelf ben ik altijd vogelliefhebber geweest. Het was dus een logische stap.”

Op de 42 ha akkerland wisselen grasklaver, zomertarwe en pompoenen elkaar af. “Ik hou van bloeiende gewassen. Daar komen insecten op af en die trekken weer vogels aan. Er is te lang te weinig aandacht geweest voor akkervogels. Gelukkig zie ik ze op mijn bedrijf terugkomen. Ik heb volop kwartels en er broeden zelfs Kieviten, scholeksters en bontbekplevieren. Van allerlei subsidieregelingen maak ik geen gebruik. Wat voor mij telt is de kwaliteit van leven en dan komt geld niet op de eerste plaats.”

Jos Jeuken noemt de patrijs als zijn lievelingsvogel. “Gelukkig broedt er ook dit jaar weer een span. Ik draag ze een warm hart toe en hoop dat ze van mijn bedrijf genieten.”

5 Het haalbare akkervogelideaal

De groep die wij betitelen als ‘akkervogels’ ontleent de historische naam aan het voorkomen op vooral akkers. Kenmerken van het ideale akkervogellandschap zijn variatie en openheid. Je vindt er lappendekens van verschillende gewassen met voldoende nestgelegenheid en voedselaanbod voor vogels. Er roepen kwartels tussen rijpend graan en grauwe gorzen verbergen er hun nest in het koren of langs de sloot. Langs de ruigteranden en in overhoekjes scharrelen patrijzen, fazanten en veldleeuweriken. En ’s zomers zijn de akkerranden een levend schilderij van bloeiende bloemen en kruiden. Talloze insecten dansen er rond en trekken volop de aandacht van insectenetende vogels als paapjes en gele kwikstaarten. Het is er kortom een drukke, intensieve leefgemeenschap voor specifieke planten en dieren. Ook in de wintermaanden. Want dan peuzelen kneuen en geelgorzen de zaadjes uit de uitgebloeide veldbloemen en kruiden, terwijl ook op de graan- en stoppelvelden van alles rondscharrelt.

Zoveel vogels, zoveel wensen

Binnen de groep van akkervogels zijn er nog wat verschillende wensen. Vogels als veldleeuwerik en grauwe kiekendief houden vooral van een open landschap. Andere soorten zoals geelgors, ringmus en kneu waarderen juist de afwisseling van velden met een houtwal, boomgroep, struweel of poel. En voor alle akkervogels geldt dat hun ideale landschap zo min mogelijk verstorende elementen heeft, zoals windmolens, wegen, hoogspanningsmasten en hoge bomen.

Toch kunnen we met een beetje goede wil ook in het moderne landschap heel wat moois tot stand brengen. Boeren spelen daar als ‘beheerders’ van het landschap een cruciale rol bij. En niet te vergeten de talloze agrarische natuurverenigingen. Ook natuurbeschermingsorganisaties kunnen een belangrijke bijdrage leveren. Bijvoorbeeld door het inrichten van akkervogelreservaten. Zij hebben vaak ook meer faciliteiten dan boeren om te onderzoeken wat de best inpasbare maatregelen zijn om akkervogels te helpen. Die kennis kan dan weer gedeeld worden met akkerbouwers die hun steentje bij willen dragen.

Aan het woord de ambtenaar

Sibbe (gem. Valkenburg aan de Geul)

Doelbewust stapt Boena van Noorden, provinciaal beleidsmedewerker, door het hamsterreservaat in het Limburgse heuvelland. “Om het de korenwolven zo goed mogelijk naar de zin te maken, zijn er kernleefgebieden ingericht. Akkertjes van 1 ha groot met afwisselend tarwe, luzerne en bladrammenas erop. Hier en daar omzoomd door brede kruidenranden. Na de oogst blijft er veel zaad op het land achter en de helft van de tarwe blijft sowieso staan. Dit trekt grote groepen akkervogels aan.”

In goede winters tellen we er maxima van 2.000 geelgorzen, 125 grauwe gorzen, 400 veldleeuweriken en honderden groenlingen, kneuen en kepen. Het 47 ha grote akkerreservaat, eigendom van het Limburgs Landschap, telt in het voorjaar gemiddeld ruim 1 paar broedende veldleeuweriken en geelgorzen per hectare. Ongekende dichtheden. Van Noorden: “Als provincie stimuleren en financieren we dit. Onze rol wordt steeds groter en we zijn in staat om maatwerk te leveren.”

Grauwe kiekendief

(Circus pygargus)

Roofvogel, de kleinste van de in ons land broedende kiekendieven. Lichte vleugelslag, dansend vliegbeeld. Mannetje overwegend grijsblauw van kleur, wijfje bruin.

Streeknamen Ringstaart, witsteertskor, beul

Voorkomen Ruim 40 broedparen, afname 80% sinds 1960; op Rode Lijst als ernstig bedreigd.

Broedvogel van graan- en luzerneakkers. Overwintert in tropisch Afrika. Recent satellietonderzoek van de Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief (SWGK) biedt informatie over trek en overwintering.

Leefwijze Tegenwoordig uitsluitend in open akkerbouwgebieden in Groningen en Zuidelijk Flevoland. Nest van takjes, gras en gevoerd met fijne halmpjes op grond in graan- en luzernevelden.

Broedt van april tot augustus. Eén broedsel per jaar.

Aantal eieren: meestal 4, afhankelijk van voedselaanbod 3 of 5.

Broedduur: ruim 4 weken, broedt vanaf eerste ei.

Jongen vliegen na 35 – 40 dagen uit.

Voedsel: (veld)muizen, kleine vogels, jonge hazen, grote insecten.

Maatregelen Braakleg en akkerranden. Nestbescherming. Grensoverschrijdende bescherming in Nederland – Duitsland en Denemarken.

6 Op het akkerrandje

Akkerranden zijn als een lijst om een schilderij: ze maken de akker compleet. Waar mogelijk verdienen natuurlijke akkerranden de voorkeur. We vinden er een rijkdom aan bloeiende wilde planten, insecten en andere dieren. Onbespoten faunaranden bieden een goed alternatief voor deze ‘natuurlijke’ variant.

De natuurlijke manier...

De eenvoudigste manier is om de buitenrand van het gewas, over een breedte van 3 tot 6 meter, niet te bespuiten met bestrijdingsmiddelen. Daarmee krijgen kruiden, wilde planten en bloemen volop kans. Dit levert weer voedsel op voor vogels: insecten in de zomer en zaden voor de winter. Een vogel als de patrijs kan er ongestoord en veilig broeden. En als de begroeiing niet al te dicht is vinden ook soorten als veldleeuwerik, gele kwikstaart en graspieper er een plek. Bovendien bevorderen dergelijke faunaranden de ‘natuurlijke’ bestrijding van ongewenste plagen in het verbouwde gewas.

... of inzaaien

Op verschillende plaatsen in ons land worden faunaranden (al dan niet met subsidie) ingezaaid met akkerkruiden. Dat kan langs de rand van een perceel of als strook tussen twee gewassen in. In de broedtijd werken ze als een magneet op akkervogels. Tegelijkertijd is een akkerrand in volle bloei een lust voor het oog voor wandelaar of fietser.

De ervaring in onder meer Groningen leert dat succesvolle faunaranden minimaal 9 meter breed zijn. Het ideale mengsel bestaat uit laagblijvende onkruidzaden en grassen. Per hectare is 10 tot 12 kg zaaizaad aan te bevelen. De begroeiing mag niet te dicht worden, zodat kleine vogels er gemakkelijk doorheen kunnen. Her en der een open plekje verhoogt de waarde van zo'n rand voor vogels.

Overeenkomsten met provincie

Met de provincie zijn overeenkomsten af te sluiten voor 6 jaar. Een faunarand is dan meerdere jaren gewaarborgd. In principe laat men de faunarand het gehele jaar staan. Het is het beste om in het voorjaar en in het najaar een deel van de strook te maaien. Op die manier wordt een structuurrijke rand gecreëerd. Na ongeveer 3 jaar is de strook echter over zijn top heen, waardoor het nodig is de grond op sommige plaatsen open te maken of opnieuw in te zaaien. Behalve nest- en schuilgelegenheid bieden goede faunaranden het gehele jaar door volop voedsel. Ook 's winters oefenen ze een grote aantrekkingskracht op bijvoorbeeld geelgorzen, ringmussen, veldleeuweriken, kneuen, vinken en kepen. Ook houden zich in een faunarand vaak veel (veld)muizen op. Die trekken weer roofvogels en uilen aan.

Agrarische natuurverenigingen

Overall in het land zijn agrarische natuurverenigingen actief die vol enthousiasme en met kennis van zaken actief zijn voor vogels en landschap. In 2007 won de Groningse werkgroep 'Wierde & Dijk' zelfs een eerste prijs en alle lof voor hun initiatief om zowel akkerranden als slootkanten vogelvriendelijk te beheren. Maar ook andere verenigingen zijn fantastisch bezig om met gebundelde krachten te werken aan een fraai akkerland met volop kansen voor vogels.

Aan het woord

de beschermer en de onderzoeker

Finsterwolde (gem. Reiderland)

Het begon allemaal met de grauwe kiekendief, eind jaren tachtig. Tegenwoordig heeft de Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief haar werkveld verbreed tot alle akkervogels. Bestuurslid Leen Smits en onderzoeker Jorna Arisz benadrukken de betekenis van faunaranden. "Brede randen langs akkers, ingezaaid met laagblijvende grassen en kruiden die het gehele jaar blijven staan, zijn van niet te onderschatten belang. Veldleeuweriken en vele andere soorten vinden er een broedplaats. Ze bieden zomer en winter voedsel en dekking voor vogels en muizen. Die laatste trekken dan weer roofvogels aan." Voor de randen worden overeenkomsten afgesloten van zes jaar. Inmiddels weet men dat de randen in die tijd te veel verruigen en tussentijds maaien nodig is. Ook mogen planten niet te dicht op elkaar staan. "Vogels moeten er wel tussendoor kunnen scharrelen." Momenteel experimenteert de Werkgroep samen met boeren met tarweveldjes, die 's winters speciaal blijven staan voor de vogels. "Dat blijkt een groot succes. Grote groepen vinkachtigen, ringmussen en geelgorzen pendelen op en neer tussen de bosjes en de tarweveldjes. Er lijkt alles voor te zeggen dit ook naar andere plaatsen uit te breiden."

Veldleeuwerik

(*Alauda arvensis*)

Bruingestreepte zangvogel; valt op als hij hoog in de lucht een aanhoudende stroom van trillers en jubelende klanken aaneenrijgt.

Streeknamen Akkerleeuwerik

Vorkomen 50.000 – 70.000 paar, afname 90% sinds 1960; op Rode Lijst als gevoelig.

Broedvogel. Onze populatie trekt 's winters gedeeltelijk weg naar Engeland en Frankrijk. Wintergasten uit Noord en Oost-Europa.

Leefwijze Vogel van open terreinen, zoals grasland, bouwland, heidevelden en open duinen.

Nest op de grond in voren en met gras bedekte kuiltjes in velden en weiden. Vaak goed verstopt achter een kluit aarde of graspol.

Broedt begin april tot augustus. Twee, soms drie broedsels per jaar.

Aantal eieren: 3 – 5.

Broedduur: 12 – 14 dagen.

Jongen verlaten het nest na ongeveer 10 dagen en kunnen 8 dagen later vliegen.

Voedsel: insecten en zaden. Foerageert meer op braakland en in lage grasvegetaties dan in gewassen die te hoog of te dicht zijn.

Open vlakken in gewas ideaal om te foerageren. Veldleeuweriken zoeken hun voedsel binnen een straal van 200 m vanaf het nest. 's Winters onkruidzaden, graan, kiemplantjes. Vooral op stoppelvelden of wintergraanakkers in vaak grote groepen.

Maatregelen Meerjarige braaklegging. Rekening houden met maaien en oogsten (niet te vroeg). Zogenaamde leeuwerikveldjes (open stukken in graanakkers) lijken in Nederland minder effect te hebben dan in Engeland. Wellicht levert een combinatie van zomertarwe, luzerne en brede faunaranden in Nederland meer resultaat op.

7 Een veilige plek om te wonen

Een goed leefgebied voor vogels biedt voldoende voedsel én geschikte nestgelegenheid. Daarnaast zijn er veilige plekken om naartoe te vluchten bij gevaar. In een gevarieerd akkerlandschap is dat in principe allemaal voorhanden.

Huisvesting

Hoe groter de landschappelijke variatie, hoe meer soorten zich er thuis voelen. Faunaranden bieden prima nestgelegenheid aan soorten als veldleeuwerik, patrijs en gele kwikstaart. Veldleeuweriken broeden ook in de akkers, bijvoorbeeld in zomergraan. Daar vinden we ook soorten als Kievit, patrijs en kwartel. De enigszins open gewasstructuur biedt ruimte om te nestelen en te foerageren. Bovendien verplaatsen de kuikens van patrijzen en kwartels zich gemakkelijker door de open vegetatie. Geelgorzen treffen we meestal aan op de grens van akker en houtwal. Ook ringmus en zomertortel voelen zich daar thuis. De grauwe gors houdt van open landschap, met nabij een bosje als zangpost.

Schuilplekken

Waar de natuur in evenwicht is komen ook allerlei 'rovers' voor. Denk aan wezels, hermelijnen, roofvogels en uilen. Soms vallen akkervogels aan hen ten prooi. Vanwege dit verlies moet een soort als de veldleeuwerik ook jaarlijks drie broedsels kunnen grootbrengen. Maar een gezonde natuurlijke situatie biedt vogels ook kans om te vluchten. Alle soorten geven de voorkeur aan foerageerplekken met open zicht op de omgeving, zodat ze het gevaar tijdig zien aankomen. Een goed akkerlandschap heeft dan ook tal van schuilplekken. Vogels met rondwandelende kuikens (patrijs, Kievit, scholekster) moeten snel te voet een hoge vegetatie kunnen bereiken om zich te verstoppen. De veldleeuwerik drukt zich bij alarm tegen de grond en vertrouwt op zijn schutkleur. De meeste andere soorten gaan er vliegend vandoor naar de dichtstbijzijnde ruigte of het struweel.

Aan het woord

de terreinbeheerder

's Heer Abtskerke (gem. Borssele)

“Ik ben hier hartstikke trots op!” Met een weids armgebaar steekt Chiel Jacobusse de loftrumpet over de omringende akkerlanden. Op hetzelfde moment jagen twee graspiepers achter elkaar over het tarweveld. Als ecoloog bij Stichting Het Zeeuwse Landschap is hij nauw betrokken bij inrichting en beheer van Hoeve Van der Meulen. “Wij willen laten zien dat je ook met een kleinschalig beheer een boerderij kunt runnen. Met steun van de Nationale PostcodeLoterij konden we twee jaar geleden dit land met opstal aankopen. Ons streven is een compleet ecosysteem voor akkernatuur te creëren. De boerderij staat daarin centraal.”

Om ons heen zien we rijpende haver, wuivende aren en bloeiend vlas. “De sleutel tot succes voor akkervogels is geschikte vegetatie. Een lappendeken aan gewassen en kruiden. Dat betekent zomer en winter voedsel voor graspieper, patrijs, geelgors en veldleeuwerik. De laatste twee broeden hier nu nog niet, maar dat is gegarandeerd een kwestie van tijd.”

Patrijs

(*Perdix perdix*)

Middelgroot hoen (kleiner dan fazant), bruine rug, grijze onderzijde, oranje gezicht. Vooral 's winters in 'kluchten' of 'toompjes'. Haantjes laten in broedseizoen een kenmerkend krassend geluid horen.

Streeknamen Veldhoen

Vorkomen 9.000 – 11.000 paar, afname 95% sinds 1960; op Rode Lijst als kwetsbaar. Uitgesproken standvogel. Bij huidige areaalversplintering wordt isolatie van deelpopulaties problematisch.

Leefwijze Nestplaats in allerlei ruigtes, liefst tussen overjarige polvormende grassen (kropaar, rietzwenkgras, beemdlangbloem, timoteegras) van 50 – 80 cm hoog. Dikwijls onder struikrand. Voorkeur voor perceelranden.

Broedt van begin april tot september (mei-juni). Eén broedsel per jaar, soms nalegsel.

Aantal eieren: 8 – 12 (grote legsels zijn soms van 2 vrouwtjes in één nest).

Broedduur: 23 – 25 dagen.

Jongen zijn nestvlieders.

Voedsel: 's zomers zaden en allerlei kiemplantjes. Kuikens zoeken tijdens eerste 2 weken insecten op onkruiden. Vooral larven van bladwespen (Symphyta) die zeer gevoelig voor insecticiden zijn. Hoe meer insecten hoe minder afstand de kuikentjes hoeven af te leggen. Voorkeur voor graan met daaronder gras en klaver.

's Winters groeppunten van gras en klaver, wintergraan en allerlei zaden.

Maatregelen Brede ruigteranden; zandige plekken voor het nemen van een zandbad. Voldoende dekking tegen predatoren en slecht weer (kuikens). Vermindering herbiciden- en insecticidegebruik, braaklegging, faunaranden en stoppelvelden.

8 Nestbescherming

Werkzaamheden op het land leiden helaas nogal eens tot verlies van nesten. Dat geldt eigenlijk voor alle werkzaamheden van maart tot in augustus. Het zaaien, poten, frezen en opruggen van het bouwland treft vooral de relatief vroege broeders, zoals kievit en scholekster. Akkervogels zijn eveneens gevoelig voor mechanische onkruidbestrijding die op biobedrijven wordt toegepast. Ook gaan nesten verloren tijdens het oogsten en maaien. Bij zangvogels gaat het dan vooral om tweede en/of derde broedsels. Bij grauwe gors en veldleeuwerik zijn deze verliezen een belangrijke reden van achteruitgang.

Geef vogels een kans

Juist vanwege het verlies van nesten in het bouwland zijn faunaranen van groot belang. Deze bieden in elk geval een aantal vogels een veilige plek. Maar ook de in het bouwland zelf broedende vogels kunnen met soms simpele ingrepen geholpen worden. Bijvoorbeeld door de wijze van landbewerking. Het helpt al om de akkers van binnen naar buiten te bewerken in plaats van aan de buitenrand te beginnen. De vogels worden dan niet ingesloten en hebben gelegenheid te vluchten. Ook kan de maairoute zo gekozen worden dat er steeds een vluchtroute overblijft naar een naburig perceel of een randstrook. Dit zijn methodes die ook worden toegepast voor weidevogels. Vrijwilligers van Landschapsbeheer Nederland kunnen in bepaalde gevallen helpen bij het markeren van nesten. Bruine en grauwe kiekendieven broeden in graanvelden of luzerne. Als het gewas rijp is voor oogst zijn de jongen van deze roofvogels vaak nog niet uitgevlogen en afhankelijk van de ouderzorg. In Groningen en Flevoland waken vrijwilligers van de Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief over de nesten. In goed overleg met boeren en loonwerkers worden vele broedsels gespaard. Dit prijzenswaardige werk heeft ervoor gezorgd dat de bijna uit ons land verdwenen grauwe kiekendief weer toekomstperspectief heeft.

Kwartelkoning

(Crex crex)

Zeer onopvallende ral, laat zich bij hoge uitzondering zien. Roept veelal bij duisternis voortdurend 'crex-crex'.

Streeknamen Hooistek

Voorkomen 250 – 600 roepende mannetjes, afname bijna 50% sinds 1960.

Broedvogel van hooilanden en akkers. Overwintert in tropisch Oost-Afrika.

Leefwijze In terreinen die vanaf half mei voldoende dekking bieden, zoals hooilanden en in bepaalde beekdalen. Op akkers in luzerne, graan, klaver en koolzaadvelden. Goed verscholen nest op grond onder overhangende plantengroei.

Broedt eind mei tot eind augustus. Eén broedsel per jaar, soms nalegsel.

Aantal eieren: 8 – 12.

Broedduur: 16 – 19 dagen .

Jongen zijn nestvlinders.

Voedsel: allerlei insecten, voor minder dan 20% zaden (onkruid en gras).

Maatregelen Braaklegging, brede faunaranen, grasstroken en 'vluchtstroken'. Niet of laat maaien.

Kwartel

(*Coturnix coturnix*)

Onopvallend klein hoen, verborgen leefwijze. Geelbeige, bruine schutkleur. Kenmerkend is de drielettergrepige roep 'kwik-me-dit'

Streeknamen Wachtel, kwakkel, molenaarsvogeltje

Voorkomen 2.000 – 6.500 paar, toename 300% sinds 1960.

De toename contrasteert met de afname van de meeste andere akkervogels. Oorzaak van de groei is niet precies bekend en heeft mogelijk te maken met omstandigheden in het buitenland. De aantallen kunnen per jaar erg fluctueren.

Broedvogel. Trekt 's nachts. Overwintert vooral ten zuiden van Sahara.

Leefwijze Goed verborgen nest in hoog graan en klaver. Ondiep kuiltje tussen dichte bodembegroeiing.

Broedt half mei tot september. Eén broedsel per jaar, soms nalegsel.

Aantal eieren: 7 – 14.

Broedduur: 17 dagen.

Nestvliedende jongen.

Voedsel: kleine zaden, vooral van onkruiden, plantendelen. Insecten.

Maatregelen Reageert goed op grazige vormen van braaklegging en faunaranden.

9 Picknicken op de akker

Voedsel is de brandstof waar vogels op leven. Zonder voldoende eten geen gezinsuitbreiding of kans om de winter door te komen. Het menu verschilt per akkervogel. Ook loopt het dieet van jonge en oude vogels nogal uiteen.

In het algemeen houden de meeste akkervogels er een gevarieerde eetlijst op na. Veel afwisseling in insecten en zaden is daarom belangrijk en ... er moet het hele jaar door voldoende te eten zijn. Aan te bevelen zijn een rijke verscheidenheid aan geschikte gewassen en akkerkruiden, aanwezigheid van faunaranden, ruige overhoekjes en hier en daar een heg, haag of struweel. Op deze manier zijn vogels van een ecologisch verantwoorde voedselbank verzekerd. Helemaal wanneer terughoudend met bestrijdingsmiddelen wordt omgesprongen en uitgebloeiende zaadhoudende planten op het land blijven staan.

Overhoekjes of faunaranden kunnen worden ingezaaid met voor vogels geschikt zaaigoed. Dat wil zeggen: veel zaad-producerende bloemen en planten die bovendien veel insecten aantrekken. Hiervoor zijn speciale mengsels op de markt. Binnen de kortste keren ontdekken ook muizen zo'n tafeltje-dek-je. In hun kielzog trekken die weer roofvogels en uilen aan. Het akkerleefgebied is compleet.

Vogelvoedselwaaier

Granen

- Granen (vooral gerst en haver) en lijnzaad (vlas). Graan is zelfs noodzaak voor grauwe gors en geelgors. Zomertarwe verdient de voorkeur.
- Pluimgierst, maar alleen op warme plaatsen te telen.

Overige gewassen

- Gierstmelde of quinoa is een eiwitrijk gewas, nauw verwant aan spinazie en melganzenvoet. Zeer geliefd bij de meeste zangvogels, waaronder veldleeuwerik (op open groeiplaatsen).

- Brassica-soorten (boerenkool, koolzaad, raap, koolraap). Boerenkool is alleen geschikt mits ze twee winters kan blijven staan voor de zaadzetting. Het eerste jaar komen vooral insectenetters aan hun trekken en in het tweede jaar de zaadeters.
- Bladrammenas biedt 's winters veel zaad voor kneuen.
- Phacelia, boekweit, bernagie en zonnebloemen trekken weinig vogels aan. Phacelia en bernagie worden soms meegezaaid om insecten aan te trekken als voedsel voor o.a. patrijzenkuijken.
- Zonnebloemen zijn in het najaar wel in trek bij groenlingen.
- Verdere insectenlokkers: luzerne, pompoen, grasklaver, spelt en gele mosterd.

(On)kruidzaden

- Meest geliefde akkerkruiden zijn ganzenvoetsoorten (melganzenvoet), duizendknoopsoorten (varkensgras, zwaluwtong, perzikkruid), vogelmuur en zaden van grotere kruisbloemigen (herik, koolzaad e.d.)
- Allerhande grassen, groene delen van vlinderbloemigen, braam, kleine brandnetel, duivenkervel.
- Composieten (klein kruiskruid) en distels voor vinkachtigen.
- Teunisbloem voor zaden
- Honingklaver voor nectarzoekende insecten en als bodemverbeteraar in tweejarige stroken.
- Grote kaardenbol en klitsoorten in tweejarige stroken voor putter en kneu.

Insecten

- Een gevarieerd menu aan ongewervelden: sprinkhanen, halm-, hout- en bladwespen, spinnen, bladhaantjes, snuitkevers, rupsen, bladluizen, loopkevers, kortschildkevers, vliegen, muggen, wormen en langpootmuggen en hun larven (emelten).

Grauwe gors

(Miliaria calandra)

Behoort tot de familie van de gorzen. Forse, dikke vogel die door zijn onopvallende grijsbruine verschijning vaak over het hoofd wordt gezien. Beide geslachten gelijk. Zang als een rinkelend sleutelbosje.

Streeknamen Gerst- en gierstvogel, korensparck

Voorkomen 20 – 50 broedpaar, afname 97% (in 1975 nog 1.100 – 1.250 paar); op Rode Lijst als ernstig bedreigd.

Broedvogel. Deel trekt in herfst naar Zuidwest-Europa. Wintergasten uit Oost-Europa. 's Winters in gezelschap van geelgorzen op stoppelvelden.

Leefwijze In open, extensief gebruikte cultuurlandschappen, vooral op klei-, leem- en lössgronden. Nest klein kuiltje in de grond, langs sloot- en wegranden, in klaver- en korenvelden.

Broedt van eind april tot in juni. Twee broedsels per jaar.

Aantal eieren: 3 – 5.

Broedduur: 12 – 13 dagen.

Jongen vliegen na 9 – 10 dagen uit.

Voedsel: granen en zaden (koolzaad), in de broedtijd voornamelijk insecten (kevers, larven, poppen).

Maatregelen Broeden: extensieve, maar wel open akkerlandschappen met zomergaanteelt.

Winter: stoppelvelden, akkerbraaklegging.

-Elwin van der Kalle-2008

10 Stevige winterkost

De winterse akkers hebben een hele andere aanblik dan akkers in zomerse tooi (pag. 4-5). Nu alles is uitgebloeid oogt het landschap kleurloos en kaal. Maar vergis u niet! Voor overwinterende akkervogels zijn de akkers nu minstens zo belangrijk als in voorjaar en zomer. Vaak zie je er gorzen en vinkachtigen in groepjes rondscharrelen. Er heerst een grote bedrijvigheid. Vooral in de koude winterperiode verliezen vogels veel van hun vetvoorraad en dan is een dagelijkse portie stevige winterkost geen luxe. Naast het voedsel dat op uitgebloeide faunaranden is te vinden zijn ook de akkers zelf in de winter van groot belang voor vogels.

Eten van de restjes

Veel akkervogels komen de winter door met granen. Vooral tarwe, gerst, haver en triticale (kruising van tarwe en rogge) zijn zeer gewild. ‘Graanstoppelevelden’ zijn echter pas geschikt als er

ook iets te halen valt. Er moet kortom voldoende graan ‘gemorst’ zijn. Met ongeveer 50 korrels per m² helpt u patrijs en geelgors al een flink eind door de moeilijke winterperiode. Waar in de zomer weinig met herbiciden is gewerkt, bieden de uitgebloeide akkerkruiden daarnaast nog extra voer aan allerlei soorten vinken. Deze vogels vinden we ook op de velden waar meer oliehoudende gewassen zijn verbouwd zoals koolzaad (en andere brassicas) en bladrammenas.

Verbouwen van wintervoer

Wie de vogels goed de winter wil doorhelpen, reserveert een restantje tarwe voor ze. Gewoon door simpel een deel van de tarwe te laten staan, bijvoorbeeld op een voor de oogst ongunstig plekje in het veld. In verschillende delen in Nederland wordt hiermee geëxperimenteerd. In overleg met akkerbouwers

1 buizerd 2 kneu 3 putter 4 patrijs 5 blauwe kiekendief 6 geelgors 7 vink 8 keep 9 ringmus 10 groenling 11 bruine kiekendief 12 torenvalk

worden hier en daar veldjes van 1 ha met zomertarwe ‘gereserveerd’ voor de wintervogels. Dit blijkt een succes. Voortdurend pendelen groepen vinken, kepen, ringmussen en geelgorzen heen en weer tussen de akkers en de bosjes in de buurt. Veldleeuweriken zijn er vooral te vinden in veldjes in de meer open gebieden. In Drenthe pikken ook groepjes patrijzen dankbaar een graantje mee. Aan het eind van de winter weten ook grote groepen hout- en holenduiven deze voorraadschuur te vinden.

De laatste loodjes

Tegen het einde van de winter is het voedselgebrek voor zaadeters het meest nijpend. Het voedsel raakt op en de eerste stoppelvelden worden alweer bewerkt. Dit kan verschillende overwinterende akkervogels in problemen brengen. Een zo gevarieerd mogelijk aanbod van percelen in verschillende stadia van bewerking helpt vogels nét die moeilijke laatste winterweken door.

In het ‘hamsterreservaat’ van het Limburgs Landschap bij Sibbe is het ’s winters een drukte van jewelste. Niet vanwege de hamsters; die zijn dan in diepe winterslaap. Maar juist door de grote groepen akkervogels die er dan actief zijn, dankzij de 50% tarwe die in de winter op het land blijft staan. In combinatie met de meerjarige luzerne en bladrammenas is het een waar akkervogelparadijs.

De indrukwekkende maxima die hier in één winter werden geteld (exemplaren):

veldleeuwerik	400	geelgors	2.000
ringmus	300	rietgors	160
huismus	120	blauwe kiekendief	5
vink	10-tallen	buizerd	13
keep	750	ruigpootbuizerd	2
groenling	700	torenvalk	14
kneu	750	velduil	11 (2005)
grauwe gors	125		

Gele kwikstaart

(*Motacilla flava*)

Familiegenoot van meer bekende witte kwikstaart. Iets kleiner, opvallende lange staart, maar overwegend fel geelgroen van kleur met blauwachtige kop.

Streeknamen Geel akkermannetje, wilde kanarie

Vorkomen 40.000 – 50.000 paar, afname 50 – 75% sinds 1960, op Rode Lijst als gevoelig. Broedvogel met sterke voorkeur voor (zee)kleigebieden. Overwintert in West- en Centraal-Afrika.

Leefwijze Is sterk gebonden aan bepaalde gewassen, vooral wintertarwe, bloembollen, aardappelen en suikerbieten. Nestelt op de grond in een kultje tussen vegetatie. Goed verborgen onder overhangend gras of bij aardkluit. Broedtijd mei en juni, regelmatig een tweede broedsel in juli. Aantal eieren: 4 – 6, zelden 7. Broedduur: 11 – 13 dagen. Jongen verlaten na 10 – 13 dagen het nest, kunnen met 16 dagen vliegen. Voedsel: insecten, larven, wormpjes, slakjes.

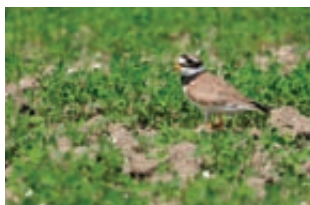
Maatregelen Gevoelig voor veranderingen in beplanting, teelt, kavelgrootte en asfaltering van wegen. Akkerrandenbeheer, onbespoten graanranden, braakleg.

Portrettengalerij

Behalve de akkervogels die in deze brochure al aan u zijn voorgesteld, zijn er natuurlijk meer vogelsoorten die een bepaalde tijd van het jaar regelmatig worden gesignaleerd in deze biotoop. We stellen ze kort aan u voor.

Bruine kiekendief

In moerasgebieden, akkers, taluds; trekvogel, maar deel overwintert in Nederland, dan veelal foeragerend op akkerland; jaagt op knaagdieren en kleine vogels boven stoppelvelden.

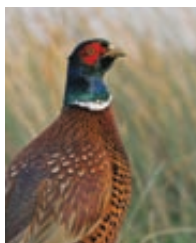
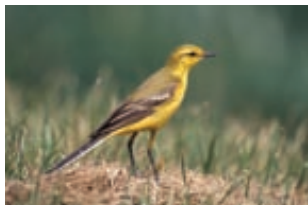
Bontbekplevier (RL)*

Voornamelijk kustvogel met 400 broedpaar; kwetsbaar; broedt als pionier op kale, schaars begroeide terreinen; de laatste jaren in klein aantal

op akkers in Flevoland; hier kan nestbescherming effectief zijn.

Engelse kwikstaart (RL)

Zeldzame broedvogel van bollenvelden en akkerland; slechts 40-80 paar; bedreigd; sterke achteruitgang (50-75%) door intensivering landbouw; oorspronkelijk broedgebied in Verenigd Koninkrijk, neemt daar eveneens af.

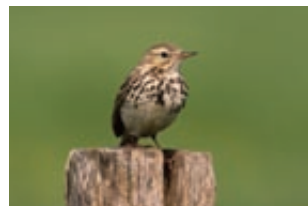
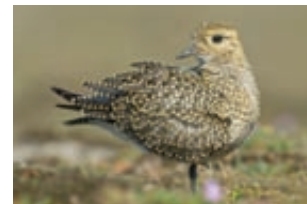

Fazant

Van oorsprong niet inheems; in grote aantallen uitgezet voor de jacht; sinds dit niet meer mag, lopen aantallen sterk achteruit; broedt in bosranden of struweel; foerageert langs akkerranden en op stoppelvelden.

Goudplevier (RL)

Vanaf augustus in grote aantallen vanuit Scandinavië; in najaar in het binnenland op open graslanden en akkers; vaak gemengde groepen met Kieviten; trekken bij strenge vorst weg om in maart/april weer terug te keren op doortrek naar het noorden.

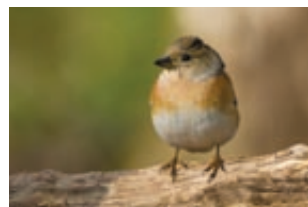

Graspieper (RL)

Bruine zangvogel die pas opvalt als hij zingt; broedt vooral in taluds van wegbermen en sloten. Voorkeur voor grazige vegetatie met her en der een pluk zuring of fluitekruid.

Houtduif

Komen 's zomers met grote groepen op rijpend graan af; 's winters op bouwland met spruiten en boerenkool; aan het eind van de winter op stoppelvelden te vinden.

Keep

Vinkachtige wintergast vanuit Scandinavië en Noordoost-Europa; foerageert op beukenootjes; eet bij gebrek daaraan zaden op akkers en verruigde terreinen; vaak in grote groepen samen met vinken.

*RL: Rode Lijst

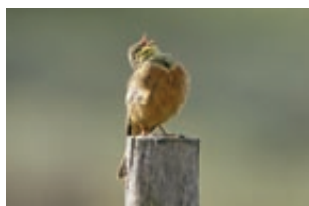
Kievit

Broedt steeds vaker op akkers; voorkeur voor percelen suikerbiet, aardappel, maïs en in mindere mate zomergranen; 's winters in groepen; trekken niet verder dan vorstgrens.

Roek

Broedt in kolonies; 's winters aangevuld met vogels uit Oost-Europa; foerageert in groepen op weilanden en akkers; voornamelijk wormen, slakken, insectenlarven, engerlingen, emelten; in beperkte mate muizen, jonge vogels, vruchten en graan.

Ortolaan (RL)

In Nederland als broedvogel zo goed als uitgestorven, ernstig bedreigd; voorkeur voor kleinschalige bouwlandgebieden op hoge

gronden, liefst bij roggeakkers omzoomd door zomereiken; overwintert in tropisch Afrika.

Scholekster

Broedt steeds vaker in binnenland en op akkers; nest eenvoudig kuiltje in de grond, vaak op opvallende plaats; trekt 's winters terug

naar de kust.

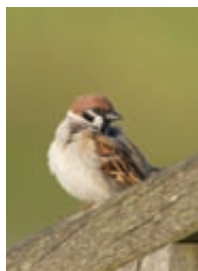
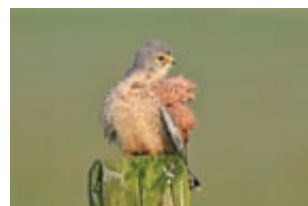
Paapje (RL)

Broedvogel met 500 paar, afname 80%; bedreigd; in Groninger akkergebieden in ruige terreinen, langs dijken en fietspaden met fluitekruid; overwintert in Sahel en tropisch Oost-Afrika.

Torenvalk

Typische muizenjager; spoort prooi al 'biddend' op en duikt vervolgens naar beneden; foerageert boven akkerranden en stoppelvelden; broedt in (bos)rand met weids uitzicht; gebruikt veelvuldig nestkasten op palen in open gebied.

Ringmus (RL)

Broedt met 50.000 tot 150.000 paar, de afgelopen 30 jaar met 90% afgenomen; gevoelig, oorzaak het verdwijnen van zomergraan en de komst van maïs; profiteert van kleinschalige landschapselementen.

Vink

Broedvogel en wintergast; 's winters ook op akkers en stoppelvelden; vaak in gemengde groepen; Scandinavische vogels trekken massaal, vaak samen met kepen, eind september – oktober naar Nederland

Aan het woord

de Vogelbeschermmer

Zeist

“Akkervogels hebben zeker toekomst. Er liggen allerlei kansen, maar dan moeten we die wel grijpen.” Aan het woord is Steven Kragten, ‘senior beleidsmedewerker landelijk gebied’ bij Vogelbescherming Nederland. Een mond vol, maar het komt er op neer dat hij binnen de organisatie dé akkervogelkundige is.

“Niet alleen in Nederland zijn de aantallen akkervogels de laatste decennia zorgwekkend gekelderde. Hetzelfde gebeurde om ons heen in West-Europa. In de meeste Oost-Europese landen is de situatie voor akkervogels nu nog goed. Maar als ook daar het Europese landbouwbeleid van kracht gaat worden, houd ik m’n hart vast.”

Het beleid voor het landelijk gebied wordt vooral bepaald door de kaders die de EU daarvoor schept. Daarom stelde BirdLife International* een visie op over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Doel is om het platteland leefbaar te houden voor mensen én vogels. “Zonder boeren kan dat niet, want zonder hen geen akkervogels. Dat is duidelijk,” aldus Steven Kragten. “Daarin heeft BirdLife een belangrijke rol. Met onze kennis over vogels zullen we samen met boeren naar verbeteringen toewerken. Cruciaal daarin is agrarisch natuurbeheer. Dat kan voor akkervogels nog effectiever en zal flink opgeschaald moeten worden. Er is meer ruimte nodig voor akkernatuur. Een belangrijke taak ook voor het ministerie van LNV, de Dienst Landelijk Gebied en de Provincies.”

Vogelbescherming werkt samen met veel verschillende partijen. Van boer tot minister en van vogelwerkgroep tot Europese Commissie. Ook worden verschillende pilotprojecten uitgevoerd. Zoals veldonderzoek in Zeeland naar verbetering van de wintervoedselsituatie voor akkervogels. In Groningen wordt de effectiviteit van akkerranden onderzocht en er zijn experimenten om het broedsucces van de veldleeuwerik op te krikken. Tegelijkertijd baren afschaffing van de braaklegregeling en ontwikkelingen op het gebied van genetisch gemodificeerde gewassen en biobrandstoffen zorgen.

“Akkernatuur is onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, zowel van boeren, terreinbeherende organisaties, natuurbeschermers als van de overheid,” besluit Steven Kragten. “Als we die gezamenlijk oppakken, dan weet ik zeker dat Nederland straks weer plaats biedt aan grauwe gorzen en dat de geelgors terugkeert in Zeeland.”

* BirdLife International is de wereldkoepel van landelijke vogelbeschermingsorganisaties. Vogelbescherming Nederland is één van de partners.

Adressen

Vogelbescherming Nederland
Postbus 925
3700 AX Zeist
Tel. 030 693 77 00
www.vogelbescherming.nl

SOVON Vogelonderzoek Nederland
Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen
Tel. 024 684 81 11
www.sovon.nl

Landschapsbeheer Nederland
Postbus 9756
3506 GT Utrecht
Tel. 030 234 50 10
www.landschapsbeheer.com

De Landschappen
(vertegenwoordigt 12 Provinciale Landschappen)
Postbus 31
3730 AA De Bilt
Tel. 030 601 72 05
www.delandschappen.nl

Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief
Postbus 46
9679 ZG Scheemda
info@grauwekiekendief.nl
www.grauwekiekendief.nl

Dienst Landelijk Gebied
Postbus 20021
3502 LA Utrecht
Tel. 030 275 66 00
www.minlnv.nl doorklikken naar DLG

Colofon

Uitgave Vogelbescherming Nederland, 2008

Tekst en samenstelling Hans Peeters

Redactie Paula Huigen (eindredactie), Ruud van Beusekom, Steven Kragten

Vormgeving Edwin van de Laar Grafisch Ontwerpbureau, Breda

Illustraties pag. 4-5 en 24-25 Elwin van der Kolk

Fotografie

AGAMI: Hans Gebuis (p29: Kievit), Wil Leurs (p29: roek), Markus Varesvuo (p18, p22), Jari Peltomäki (p21)

Buiten-Beeld: Jan van der Greef (p29: ortolaan, ringmus), Astrid Kant (p29: scholekster), Ton Nagtegaal (p28: goudplevier), Natalia Paklina (p28: houtduif), Patrick Palmen (p28: keep), Ruud Peters (p28: fazant), Ran Schols (p2)

Foto Natura: Wim Klomp (p28: bruine kiekendief)

NHPA (p28: engelse kwikstaart)

Hans Hut (voorzijde omslag, p7, p12, p16, p23, p27, p28: bontbekplevier, p29: torenvalk)

Hans Peeters (p3, p10, p13, p14, p15, p17, p19, p30)

Krijn Trimbos (p9)

Wim Wijering (p20, p28: graspieper, p29: paapje, vink, achterzijde omslag)

Druk Roto Smeets Groep, Utrecht

Papier Omslag: 250 gr Reviva mega mat mc

Binnenwerk: 135 gr Reviva mega mat mc

Oplage 12.000

Deze brochure kwam tot stand dankzij giften van leden van Vogelbescherming Nederland en TNT Post.

Het werk van Vogelbescherming Nederland wordt ondersteund door de Nationale Postcode Loterij.

© 2008 Vogelbescherming Nederland, Zeist

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Vogelbescherming Nederland zet zich in voor vogels en hun leefgebieden. Vogels zijn een goede graadmeter voor de kwaliteit van natuur en milieu. Handhaving van hun soortenrijkdom onder natuurlijke leefomstandigheden is een essentiële voorwaarde voor het behoud van de biodiversiteit op aarde.

Samenwerking is de sleutel tot succesvolle bescherming. Op regionaal, nationaal en internationaal niveau werkt Vogelbescherming Nederland samen met collega-organisaties, overheden en vele vrijwilligers.

Vogelbescherming Nederland is Partner van BirdLife International, wereldwijd actief voor vogels en natuur.

Vogelbescherming
NEDERLAND

Postbus 925
3700 AX Zeist
tel 030 693 77 00
www.vogelbescherming.nl